

Łukasz Kumięga

"Krytyczna analiza dyskursu. Interdyscyplinarne podejście do komunikacji społecznej", Anna Duszak, Norman Fairclough, Kraków 2008 : [recenzja]

Tekst i Dyskurs = Text und Diskurs 2, 209-214

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ANNA DUSZAK / NORMAN FAIRCLOUGH (2008): *Krytyczna analiza dyskursu. Interdyscyplinarne podejście do komunikacji społecznej*. Kraków: Universitas, 533 ss.

Potrzeba rozwijania programu badawczego krytycznej analizy dyskursu (KAD) oraz popularyzowania tego podejścia nie jest, jak sądzą niektórzy z badaczy, przejawem mody, lecz konsekwencją zmieniającego się charakteru współczesnych społeczeństw.

Angermüller (2005) trafnie dzieli obszar badań nad dyskursem na metody dekonstrukcyjne, w ramach których podmiot i znaczenie konstruowane są przez dyskurs i rekonstrukcyjne, gdzie bada się wiedzę oraz znaczenie jako rezultat działających podmiotów. W pierwszym obszarze dominują badania silniej zorientowane socjologicznie (np. governmentality studies), w drugim lingwistycznie (np. lingwistyka dyskursu). Gdzie natomiast znajduje się KAD? Według Weiss i Wodak dyskurs w perspektywie KAD jest „socially constitutive as well as socially shaped“ (Weiss/Wodak 2007).

Anna Duszak oraz **Norman Fairclough** proponują przybliżenie polskiemu czytelnikowi KAD z anglojęzycznego obszaru językowego. Tom składa się z trzech części: KAD w badaniach interdyscyplinarnych, KAD a media oraz KAD a dyskursy korporacyjne. We wstępie zatytułowanym *Krytyczna analiza dyskursu – nowy obszar badawczy dla lingwistyki i nauk społecznych* redaktorzy tomu przedstawiają początki, różne tradycje teoretyczne jak i podstawowe zadania badawcze KAD. Choć początków KAD należy według autorów poszukiwać w lingwistyce, a konkretnie w lingwistyce krytycznej badania z tego zakresu zostały dziś przejęte przez różne dyscypliny z szeroko pojmowanej humanistyki (ale i nie tylko). Charakteryzują się one interdyscyplinarnością i nie redukują swego programu do analiz języka, lecz uwzględniają inne elementy procesów społecznych.

Głównymi zadaniami badawczymi KAD pozostają według autorów „analizy zrównoważonych i niesprawiedliwych relacji władzy, ideologii i hegemonii oraz uprzedmiotowienia / podporządkowania / marginalizacji poszczególnych grup społecznych” (s. 10). Tym samym oprócz

wspomnianego powyżej wymiaru rekonstrukcyjnego w ramach KAD do głosu dochodzi także sfera normatywna, co pozwala definiować ten obszar badawczy jako formę zaangażowanej praktyki społecznej, której jednym z celów jest problematyzowanie, ale i zmiana otaczającej nas rzeczywistości.

KAD należy postrzegać także jako „obszar badawczy czerpiący z określonego zespołu teorii, trendów czy metod” (s. 12), czyli jako pewną perspektywę implikującą określoną metodologię. Autorzy wstępu wskazują na trzy grupy metateorii, z których czerpie KAD, mianowicie: szeroki nurt zachodniego marksizmu (Gramsci, Althusser), „krytyczna teoria” Szkoły Frankfurckiej (Habermas) oraz teoria dyskursu Foucaulta. Innymi teoretykami, o których wspominają autorzy są także van Dijk, Hall, Williams, Bourdieu, Fraser, Butler.

Pierwszą część tomu (*KAD w badaniach interdyscyplinarnych*) otwiera artykuł **Phila Grahama** *KAD a wartości: interdyscyplinarność jako zwrot w kierunku podejścia krytycznego*, który to na bazie analiz z czasopism naukowych z zakresu ekonomii, politologii, psychologii oraz etyki problematyzuje z jednej strony do dziś wszechobecną w nauce tendencję do dyscyplinarności, z drugiej strony mówi o tzw. „zwrocie krytycznym” w naukach społecznych, który według niego wymaga podejścia interdyscyplinarnego. Dyscyplinarność w dyskursie naukowym konstruowana jest przez „różne sposoby oceniania świata społecznego” (s. 34). Takie aksjologiczne podejście, szczególnie w naukach społecznych nie jest słuszne ze względu na charakter współczesnych społeczeństw, w których komunikacja międzyludzka jest globalna i natychmiastowa, a przedmioty badań społecznych są podmiotami społecznymi wchodzącymi w różne relacje, gdyż są częścią globalnej całości. Punktem wyjścia tego rodzaju analiz powinna być analiza znaczenia „nie tylko z psychologicznego, ekonomicznego, politycznego, etycznego czy dyskursywnego punktu widzenia,

dynamikę tworzenia znaczeń musimy postrze-
gać jako dynamikę naszych wzajemnych sto-
sunków” (s. 57). W tym sensie niezbędna jest
interdyscyplinarność specyfikowana także jako
transdyscyplinarność lub postdyscyplinarność.

Paul Chilton w artykule *Brakujące ogniwo KAD: moduły, amalgamaty i instynkt krytyczny* w swego rodzaju krytycznej analizie dyskursu o KAD stawia pytanie, na ile ta perspektywa badawcza (zgodnie z jej postulatami) jest społecznie użyteczna i gdzie są jej deficyty. Sferą zaniedbywaną w ramach KAD jest według Chiltona brak zainteresowania umysłem, tzn. nie uwzględnianie psychologii kognitywnej oraz ewolucyjnej. Włączenie tej perspektywy teoretycznej do badań nad dyskursem przyczyniłoby się według autora do umocnienia w ramach KAD postawy eksplanacyjnej i odchodzenia od pielęgnowania jedynie postawy opisowej. Szczególnie istotna wydaje się być dla autora teoria amalgamatów pojęciowych Fauconniera i Turnera, dzięki której możemy dokładniej zrozumieć za pomocą jakich mechanizmów ludzkie wypowiedzi (np. w formie ideologii będących przeciw głównym obszarem zainteresowania KAD) są w stanie doprowadzić do „zatrważających ludzkich czynów” (s. 90). Tym samym autor stawia pytanie o sposoby manipulowania ludźmi za pomocą języka. Użyteczność społeczna KAD jest kwestionowana ze względu na przekonanie autora o istnieniu wrodzonych metareprezentacji, co powoduje, że ludzie posiadają tzw. instynkt krytyczny. Konstatacja, iż ludzie w pewnych warunkach ekonomicznych, politycznych etc. mogą nie mieć dyspozycji do reakcji krytycznych otwiera według autora pole badań dla KAD. Ograniczanie jednak tych analiz do sfery językowej jest według Chiltona niesłuszne: „potrzeba nam analizy historycznej, społecznej, ekonomicznej i politycznej, a nie czystej analizy samego języka” (s. 97).

Krytyczna analiza dyskursu a znaczenia „demokracji” w wielkim korpusie to artykuł **Roberta de Beaugrande**, który we wstępie z jednej strony wskazuje na źródło pochodzenia krytycznej analizy dyskursu, konstatując, że jeszcze przed powstaniem KAD jako metody badawczej „uprawiali ją zwykli ludzie z różnych kultur, którzy we wzajemnych kontaktach musieli

uczyć się nieznanego języka, opartego na zupełnie obcych im systemach konstrukcji” (s. 104). Z drugiej strony mocno atakuje tzw. „lingwistykę głównego nurtu” i określa jej trzy główne lęki: lęk przed dyskursem, lęk przed korpusami dyskursywnymi oraz lęk przed krytyczną analizą dyskursu. W części empirycznej autor dokonuje analizy znaczenia terminów „demokracja” i „demokratyczny” na tekstach z południowej Afryki, pokazując zmiany ich konceptualizacji podczas poszczególnych przekształceń polityczno-społecznych po upadku apartheidu. Zidentyfikował trzy konkurujące ze sobą definicje badanego pola dyskursywnego, które według niego prowadzą bardziej do destabilizacji niż gwarantują równość praw człowieka. Metodologicznie de Beaugrande próbuje przekonać o konieczności uwzględniania metod korpusowych.

Bob Jessop w artykule *Kulturowa ekonomia polityczna a analiza dyskursu* łącząc założenia krytycznej analizy semiotycznej i krytycznej ekonomii politycznej pokazuje w kontekście badań nad przedmiotami i podmiotami ekonomicznymi deficyty obu podejść. Przedstawia tym samym model pośredniczący między tymi dwoma perspektywami, nazywanymi także „delikatną ekonomią kulturową” i „twardą ekonomią ortodoksyjną”. Jego kulturowa ekonomia polityczna uwzględni więc czynnik kulturowy, nie zaniebując jednocześnie wymiaru podstawowych zasad gospodarki kapitalistycznej i jak sam określa „bada ona twórczą rolę semiozy w zabezpieczaniu akumulacji kapitału” (s. 146).

Artykuł **Dariusza Galasińskiego** *Dyskurs a nieznośna lekkość psychopatologii* pomyślany jako „demontaż dyskursów psychiatrii” (s. 149) posługując się narzędziami KAD wypukla ich potencjał krytyczny. Rozczarowanie dominującymi w psychologii ilościowymi metodami badawczymi spowodowało tzw. „zwrot dyskursywny w psychiatrii” i przyczyniło się do ukonstytuowania tzw. psychologii dyskursywnej, celem której nie jest dekonstruowanie dominujących w badanym obszarze dyskursów, lecz refleksja nad pacjentem jak i nad praktyką psychiatrii. Tym samym krytycznej analizie poddawane są „biblie” diagnozy psychiatrycznej jak np. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental*

Disorders, (APA 2000). Z metodologicznego punktu widzenia krytykowany jest brak perspektywy tekstologicznej w analizach dyskursów psychiatrycznych. Tym samym autor postuluje zgodnie z terminologią Fairclougha „analizę dyskursu zorientowaną na tekst”.

Drugą część tomu pt. *KAD a media* otwiera tekst **Ruth Wodak** *Dyskurs populistyczny: retoryka wykluczenia a gatunki języka pisanego*. Wodak jako przedstawicielka podejścia historycznego w analizie dyskursu czerpiącego z systemowego językoznawstwa funkcjonalnego, teorii argumentacji oraz analizy podmiotów działań społecznych postrzega dyskurs jako „sposób nadawania znaczenia pewnemu konkretnemu obszarowi życia społecznego” (s. 189). KAD traktuje ona jako metodę wieloaspektową stosującą rozmaite procedury analityczne i uwzględniającą różnorodne dane empiryczne i informacje o kontekstach. Na przykładzie dojścia do władzy Jörga Haidera, a konkretnie na podstawie wypowiedzi pisemnych w mediach i umowy koalicyjnej między FPÖ i ÖVP, zrekonstruowane zostały cechy charakterystyczne dyskursu populistycznego w Austrii. Za kluczową strategię tego dyskursu zostaje uznany „marniejszy podział my-oni” (s. 200).

Teun A. van Dijk i jego tekst *Kontekstualizacja w dyskursie parlamentarnym. Aznar, Irak i pragmatyka kłamania* opowiada się za multidyscyplinarnym podejściem „patrzania ponad dyskursem” (s. 216), czyli odchodzeniem od redukcji analiz do danych językowych, uznając kontekst za jedną z głównych kategorii analizy dyskursu. Przedstawia on swoją nową teorię kontekstu ograniczającą się od popularnych w humanistyce podejść do tego fenomenu i definiuje go jako „subiektywne modele (doświadczenia) epizodyczne uczestników, które są tworzone (i aktualizowane) dynamicznie w trakcie interakcji” (s. 220). Analizując dyskurs parlamentarny wokół debaty w hiszpańskich Kortezach dotyczącej wojny w Iraku, stawia pytanie, czy Aznar kłamał na temat przyczyn uczestnictwa Hiszpanii w wojnie. Van Dijk pokazuje, jakie wymiary analizy umożliwiają zastosowanie teorii kontekstu. Chodzi przede wszystkim o uwzględnienie ograniczeń interakcji w kontekście instytucjonalnym oraz o pokazanie, iż wiedza jest jednym ze

składników modeli kontekstu, która kontroluje zarówno strategię kłamstwa, oskarżenia o kłamstwo jak i obrony przed takimi oskarżeniami.

Piotr Cap w teksie *Legitymizacja w dyskursie politycznym: retoryka wojny w Iraku w kontekście pojęcia „proksymizacji”* przedstawia model S-T-A, tzn. (S)pace-(T)ime-(A)xiology, którego celem jest opisywanie mechanizmu legitymizacji działań wyrażanych w dyskursie politycznym za pomocą strategii nazywanej proksymizacją. Polega ona na przedstawianiu sceny zdarzeń przez nadawcę komunikatu w taki sposób, by podkreślić bezpośrednie uczestnictwo w niej zarówno nadawcy, jak i odbiorcy komunikatu. Trzy wymiary proksymizacji zostają wyróżnione: przestrzenny, czasowy i aksjologiczny. Analizując retorykę wokół amerykańskiego zaangażowania wojskowego w Iraku autor pokazuje dominację wymiaru przestrzennego na początku debaty i coraz większy udział wymiaru aksjologicznego wraz z dynamizowaniem się debaty i zmianą warunków pozajęzykowych.

Konstrukcja tożsamości narodowych i europejskich w polskim dyskursie politycznym po roku 1989: analiza dyskursywno historyczna to próba rekonstrukcji przez **Michała Krzyżanowskiego** procesów dyskursywnego konstruowania tożsamości Europy/Unii Europejskiej na przykładzie analizy przemówień parlamentarnych polskich polityków (tzw. korpus narodowy) i wywiadów z polskimi politykami, członkami Konwentu Europejskiego (tzw. korpus ponadnarodowy). Przedział czasowy analizy to lata 1993-2004. Tak określony korpus umożliwił autorowi zidentyfikowanie dwóch typów tożsamości Europy. Z jednej strony mamy wizję Europy postrzeganej jako narodową i charakteryzowanej jako środek do realizowania narodowych dążeń, z drugiej Europę jako główny cel ponadnarodowych działań politycznych. Krzyżanowski dokonuje także identyfikacji przemiany dyskursywnej w polskiej polityce po 1989 roku, mówiąc o europeizacji dyskursu politycznego: „Europa - przestaje być narodowym projektem w polskim dyskursie politycznym produkowanym w obrębie areny narodowej – staje się częścią ponadnarodowej rzeczywistości w dyskursach tworzonych na szczeblu europejskim” (S. 269).

Lilie Chouliaraki w rozprawie *W stronę analityki mediacji* stawia pytanie, jak Zachód odnosi się do obecnych w mediach przypadków tzw. „odległego cierpienia”, np. do bezbronnych ofiar głodu, wojen bądź klęsk żywiołowych. W sferze metateoretycznej mamy według autorki do czynienia z krążeniem wokół dwóch wizji mediów. Z jednej strony identyfikuje ona tzw. wizję utopijną, postrzegającą media jako instytucje ułatwiające aktywność etyczną we współczesnym życiu publicznym, z drugiej strony wizję dystopijną, wedle której media raczej hamują działania społeczne. W badaniach medialnych autorka identyfikuje tendencje do stawiania „wielkich pytań”, krążących wokół wielkich teorii. Analiza konkretnych przykładów np. wiadomości telewizyjnych dotyczących cierpienia w ramach postulowanej „analityki mediacji” to szkic teoretyczno-metodologiczny proponowany przez Chouliaraki. Hipermediacja polegająca na badaniu różnic w obrębie semiotycznym i immediacja osadzona poza obrębem semiotycznym stanowią dwa kluczowe wymiary tego szkicu, które posłużyły do badań reportaży z wojny w Iraku.

Jay Lemke w tekście *Analiza krytyczna w obszarze mediów: gry koncesje i nowy ład kulturowy* mówi o eksplozji nowych mediów i identyfikuje tworzenie się „ideologicznych dyskursów globalizującej się kultury komercyjnej” (s. 345). *Harry Potter*, *Władca pierścieni*, *Tolkien*, *Matrix*, *Gwiezdne wojny* czy *Star Trek* to przykłady obiektów międzymedialnych, czy też metamedialnych, które przy (re)produkcji danego fenomenu (np. fikcji literackiej pod firmową nazwą *Harry Potter*) sięgają po różne media np. film, DVD, gry wideo, strony internetowe, stroje, zabawki, cukierki etc. Tak pomyślane intermedium stawia pytanie o możliwości zastosowania KAD do jego systematycznej analizy. Wychoząc od metafunkcyjnych zasad języka sformułowanych przez Hallidaya oraz interpretacji Bachtinowskiej heteroglosji, Lemke przedstawia model multiplikacyjnych, multimedialnych efektów znaczeniowych. Badanie przypadków „międzymodalnego podważania” ustalonych efektów znaczeniowych oraz tzw. analiza przekrojowa uznane zostały za strategie krytyczne prezentowanego programu. Konkretnie kroki

analityczne Lemke szkicuje na przykładzie trójwymiarowych światów gier komputerowych. Trzecią część tomu zatytułowaną *KAD a dyskursy korporacyjne* otwiera debata wokół transdyscyplinarności. W tekście *Nowa ideologia zarządzania. Podejście transdyscyplinarne krytycznej analizy dyskursu i nowej socjologii kapitalizmu* autorstwa **Eve Chiapello** i **Normana Fairclougha** transdyscyplinarność definiowana jest jako szczególna forma interdyscyplinarności polegająca na „procesie wewnętrznego przywłaszczania sobie logiki jednej dyscypliny przez drugą jako źródła jej własnego rozwoju” (s. 374). Socjologia ekonomii oraz krytyczna analiza dyskursu to te dyscypliny, które w tekście stanowią punkt odniesienia do prezentowanej koncepcji transdyscyplinarności. Konkretna analiza dotyczy tzw. „ideologii nowego zarządzania” prezentowanej w książce Rasabeth Moss Kanter, która jest swego rodzaju biblią socjologii ekonomii. Analizy tekstów tego typu, tzn. tekstów klasyków teorii zarządzania i sposoby ich kodowania należą w odczuciu autorów do rzadkości. Tym samym daje to owym tekstom pole do działania doktrynalnego. Perspektywa krytyczna, czyli program KAD pozwala swoimi narzędziami badawczymi dokonywać „desakralizacji” dominujących dyskursów i wpływać na rozszerzenie debaty demokratycznej.

Tekst *Momenty dyskursywne: zarządzanie modernizacją sektora publicznego* (**Dorte Salskov-Iversen** oraz **Sven Krause Hansen**) wychodząc od teorii Michela Foucaulta, a mianowicie relacji wiedza-władza oraz pojęcia momentu dyskursywnego zaczerpniętego od Phillipisa, analizuje charakter i dynamikę zarządzania na przykładzie tekstów OECD. Pytanie, które stawiają autorzy brzmi: dlaczego autorytety z zakresu spraw sektora publicznego mimo granic natury instytucjonalnej, geograficznej etc. chętnie forsują określone poglądy i techniki z zakresu zarządzania? Przyjęta metodologiczna perspektywa dyskursywna nie jest wedle autorów tym modelem, za pomocą którego można opisać całościowo fenomen zarządzania (ze względu na jego specyfikę). Jest ona jednak ważna przy identyfikacji „aktualnych frontów napięć i zmian w dziedzinie zarządzania publicznego, natury toczonych bitew i kierunków

inicjatyw w tej dziedzinie się pojawiających” (s. 424).

Artykuł *Pleć władzy: kobiecy styl komunikacji i zarządzania w hiszpańskich miejscach pracy* (**Luisa Martín Rojo** oraz **Concepción Gómez Esteban**) ma charakter praktyczny. Autorki z jednej strony rekonstruują sytuację kobiet w hiszpańskich miejscach pracy, która charakteryzuje się izolacją kobiet i brakiem uznania ich pracy, co wpływa na inne sfery (np. ograniczenia w możliwościach awansu). Z drugiej strony krytykują panujące w obszarze dyskursywnym recepty na zmianę tej sytuacji (wynikające w głównej mierze z istnienia tzw. „szklanego sufitu”, tzn. przekonania, że modele awansu i przywództwa są nadal modelami męskimi). Następnie przedstawiają własną refleksję dotyczącą możliwych rozwiązań, co czynią w formie praktycznych wskazówek wynikających z przeprowadzonej analizy. KAD rozumiany jest w tej perspektywie genderowej jako badanie reguł komunikacyjnych wpływających na tworzenie reprezentacji społecznych, mających określone implikacje społeczne.

Ron Scollon i **Suzie Wong Scollon** w tekście *KAD w działaniu: ścieranie się dyskursów w polityce państwa dotyczącej wydobycia ropy naftowej ze złóż oceanicznych* przedstawiają koncepcje analizy dyskursu mediacyjnego, dla której główną kategorią jest indywidualny aktor społeczny, który działa przez użycie konkretnych praktyk mediacyjnych. Ten interesujący ową perspektywę badawczą moment opisywany jest za pomocą trzech kategorii analitycznych: „tożsamość historyczna aktora społecznego, porządek interakcyjno-lokalizacyjny ustalony dla danego momentu działania aktora oraz dyskursy umiejscowione, które umożliwiają albo ograniczają działanie mediacyjne” (s. 468). Autorzy podkreślają, że mimo mikroanalitycznego wymiaru prezentowanego modelu jest on w tym sensie przydatny, gdyż pozwala na ustalanie relacji między dyskursem, porządkami interakcyjno-lokalizacyjnymi, miejscami, obiektami i uczestnikami. Część empiryczna tekstu dotyczy analizy fragmentów zeznań świadków złożonych w Kaktovik na Alasce w lipcu 2002 roku w spornej kwestii wydobywania ropy ze złóż oceanicznych.

Zamykający tom artykuł **Theo van Leeuwen** *Czas w dyskursie* jest rekonstrukcją sposobów wyznaczania czasu za pomocą różnorodnych praktyk społecznych w dyskursach. Nakaz czasu, synchronizacja społeczna, synchronizacja naturalna oraz synchronizacja mechaniczna to kategorie w przeprowadzonej analizie, której korpusem były dwie książki dotyczące pierwszego dnia w szkole (*Mark and Mandy* oraz *Mary Kate and the School*). Analiza pokazuje nauczycieli jako osoby kontrolujące i wyznaczające czas, a dzieci jako odbiorców nauczycielskiej kontroli nad czasem.

Podsumowując należy stwierdzić, iż wydane w tomie teksty odsłaniają bogatą paletę podejść do KAD oraz problematyzują aktualne „punkty zapalne” w debacie nad tą perspektywą badawczą:

- dyskusje wokół kwestii inter-, multi- bądź transdyscyplinarności KAD,
- aspekty formułowania podstaw teoretycznych oraz metodologicznych przy generowaniu (przede wszystkim w mediach) tekstów modalnych bądź multiperspektywistycznych,
- problem celów KAD, tzn. odpowiedź na pytanie, na ile KAD może być społecznie użyteczna (szczególnie w obliczu obserwowanego we współczesnych społeczeństwach „zwrotu dyskursywnego”).

Mocną stroną tej antologii jest wybór tekstów, które w problematyzowaniu zagadnień KAD nie pozostają na abstrakcyjnej płaszczyźnie meta-teoretycznej, lecz za każdym razem próbują odnieść swój wywód teoretyczny do konkretnego problemu badawczego.

Ograniczenie wyboru tekstów do obszaru anglojęzycznego nie powinno jednak sprawiać wrażenia, że KAD jest obecny tylko w tej wersji. Należy także zwrócić uwagę na dość dynamicznie rozwijające się badania krytyczne w niemieckim obszarze językowym, gdzie w przeciwieństwie do omawianego w tej książce programu KAD dominują silne odwołania do filozofii poststrukturalistycznej, przede wszystkim do programu archeologii oraz genealogii Michela Foucaulta. Fakt, iż podejścia te w Polsce są znane prawie wyłącznie niektórym środowiskom germanistów, powinien z jednej stro-

ny skłonić do refleksji nad tym obszarem jak i do analiz porównawczych obu tradycji (angielskiej i niemieckiej).

Literatura

Angermüller, Johannes (2005): Sozialwissenschaftliche Analyse in Deutschland. Zwischen Rekonstruktion und Dekonstruktion. W: Reiner, Keller/ Andreas, Hirsland/ Werner, Schneider/ Willy, Viehöver (eds.): Die diskursive Konstruktion von Wirklichkeit. Zum Verhältnis von Wissenssoziologie und Diskursforschung. Konstanz, s. 23-48.

Fairclough, Norman/ Anna Duszak (2008): Krytyczna analiza dyskursu – nowy obszar badawczy dla lingwistyki i nauk społecznych.

W: Duszak, Anna/ Norman, Fairclough (eds.): Krytyczna analiza dyskursu. Interdyscyplinarne podejście do komunikacji społecznej. Kraków, s. 7-32.

Keller, Rainer (2005): Wissenssoziologische Diskursanalyse. Grundlegung eines Forschungsprogramms. Wiesbaden.

Warnke, Ingo (2004): Diskurslinguistik als Kulturwissenschaft. W: Erhart, Walter (ed.): Grenzen der Germanistik. Rephilologisierung oder Erweiterung? Stuttgart, Weimar, s. 308-324.

Weiss, Gilbert/ Ruth, Wodak (2007): CDA. Theory and Interdisciplinarity. Basingstoke.

Lukasz Kumiega (Warszawa/Düsseldorf)

THOMAS SCHRÖDER (2003): *Die Handlungsstruktur von Texten*. Tübingen: Narr, 276 S.

Eines der kompliziertesten Forschungsgebiete der heutigen Textlinguistik ist das Problem der Textstrukturen. Die Arbeit Schröders ist ein Versuch, verschiedene Aspekte der Textstruktur zu berücksichtigen. Im Unterschied zu anderen Autoren, die sich zum Beispiel ausschliesslich mit der Illokutionshierarchie, mit der referentiellen Bewegung in Texten, beschäftigen, betrachtet Schröder diese Aspekte integrativ. Das Ziel seiner Arbeit ist es daher, auf der Basis der vorliegenden Ansätze ein integratives Modell zur Beschreibung von Textstrukturen zu entwickeln. Das Buch knüpft an die aktuelle Diskussion über die Textstrukturenproblematik und die textologische Methodologie an. Die Untersuchung konzentriert sich auf monologische Texte.

Thomas Schröder stellt im Überblick die wichtigsten Beschreibungsmodelle der Texte vor. Die ungenügende Darstellung der Zusammenhänge zwischen verschiedenen Ansätzen wird zum Ausgangspunkt seiner Überlegungen. Die integrative Betrachtung der isolierten Forschungsergebnisse soll ihre Gemeinsamkeiten und Berührungspunkte verdeutlichen. Die Arbeit Schröders zeigt unterschiedliche Betrachtungs-

perspektiven und fasst sie zusammen. Aus einer überzeugenden Perspektive entwirft er ein Konzept der multidimensionalen Textstruktur. Das Prinzip der Multidimensionalität des Textes ist nicht neu. Schröder stellt jedoch die Ebenen der Textstrukturierung als sich gegenseitig beeinflussende Faktoren dar. Er geht von der Voraussetzung aus, dass die im Verhältnis wechselseitiger Abhängigkeit befindenden Ebenen nicht einzeln als nebeneinander existierende Grössen beschrieben werden können, sondern nimmt in erster Linie ihr Zusammenspiel unter die Lupe. In der Textlinguistik ist heute die Frage nach der Methodik der Beschreibung dieser gegenseitigen Einflüsse noch nicht beantwortet. Zwar betrachtet Schröder alle Ebenen der Textstruktur als wichtig, hebt aber die Kategorie der sprachlichen Handlung hervor. Dies resultiert bei ihm aus der Überzeugung, dass Text als Mittel der kommunikativen Verständigung gesehen wird. Die Hervorhebung dieser Kategorie ermöglicht weiter die Perspektive des Rezipienten zu berücksichtigen. Ein weiterer Vorteil dieser Betrachtungsperspektive liegt darin, dass dadurch in zusätzlichen Untersuchungen die Verstehensprobleme behandelt werden können.